

Rūta Mazgelytė

Galios samprata elito ir pliuralizmo teorijose

Santrauka. Straipsnyje analizuojama ir lyginama galios samprata elito ir pliuralizmo teorijose. Elito teorijose yra pabrėžiama, kad svarbiausias vaidmuo politinių pokyčių metu atitenka elitui, nes jame yra sukonzentruota galia. Pliuralizmo teorijų atstovai atmeta elito teorijų kategoriškumą ir neakcentuoja tokios didelės elito įtakos. Tekste bandoma pažvelgti, kaip šios oponuojančios teorijos traktuoja galią. Taip pat aiškinamasi, kaip į elito pozicijų išlaikymo klausimus atsako elito ir pliuralizmo teorijos. Straipsnio pabaigoje pateikiamas elito ir pliuralizmo teorijų palyginimas. Palyginimas atskleidžia, kad abiejų teorijų atstovai remiasi ta pačia galios savininkų samprata, t.y. kad galia yra sukonzentruota lėtai atsinaujinančios mažumos, valdančiojo elito, rankose.

Pagrindiniai žodžiai: galia, elito teorijos, pliuralizmo teorijos.

Keywords: power, elite theories, pluralist theories.

Įvadas

Politikos sociologijoje pagrindinės paradigmos, aiškinančios galią, yra *marksizmo*, *elito* ir *pliuralizmo*. Chronologiškai marksizmo teorija buvo pirmoji, kuri nagrinėjo galios santykių klausimą. *Galía* marksizmo teorijoje buvo susieta su ekonomine sfera: aukščiau esančios socialinės klasės engia žemiau esančias tam, kad būtų palaikomas ekonomikos vystymosi tempas, vyktų progresas ir jos pačios – t.y. aukščiau esančios socialinės klasės – išsilaikytų savo pozicijose (Groetzl 1976). Marksizmas, didesnę dėmesį skyrė ekonominių sąlygų pokyčiams ir jų sukeltoms socialinėms įtampoms analizuoti. Politiniai pokyčiai kaip įtampų rezultatas, šioje teorijoje figūruoja veikiau kaip šalutinis reiškinys, tad dėmesio centre

neatsiduria. O elito ir pliuralizmo teorijos, susiformavusios kaip atsakas marksizmui, savo analizės šerdimi pasirinko būtent politinį lauką ir politinių dalyvių santykiuose atsispindinčius galios skirtumus. Nors, kalbant apibendrintai, elito ir pliuralizmo teorijos turi jas vienijantį bendrą vardiklį, savęs supriešinimą su marksizmo teorija, tačiau vidujai jos nėra tapačios. Tai išryškėja teorinių požiūrių į galią tipologijoje.

Paprastai yra skiriami trys požiūriai į galią: *tradicinis*, *interpretacinis*, *kritinis*. Tradicinio požiūrio šalininkai kalba apie galios tipus ir jos pasiskirstymą visuomenėje. Būtent galios pasiskirstymo balanso interpretavimas iškristalizavo elito ir pliuralizmo teorijų skirtumus. Pirmiesiems galia sukaupia privilegijuotųjų, elito, terpėse, o antriesiems

galia visuomenėje nėra sukoncentruota vienose rankose. Interpretacinis požiūris siekia suvokti, kaip kuriama galia. Čia centrinis vaidmuo tenka komunikacijai tarp veikėjų. Per komunikacijos sukuriamas reikšmes pasireiškia atsispindintys galios santykiai. Kritinis požiūris didžiausią dėmesį skiria giluminiams galios konstravimo mechanizms. Galia traktuodamas kaip glaudžiai susijusių su dominavimo ir spaudos santykių įtvirtinimu, šis požiūris pabrėžia, kad vienos veikėjų grupės siekia įtvirtinti savo požiūrius kitų veikėjų grupių galios sąskaita. Todėl, analizuojant galia, reikia koncentruotis į tai, kaip visuomenės struktūroje atsiranda sąlygos įtvirtinti dominavimo ir spaudos santykius (Papa *et al.* 2008; 292–300). Taigi kritinis požiūris, atsispirdamas nuo tradicinio požiūrio, kuriame iškeliamas netolygaus galios pasiskirstymo idėja, žengia truputį toliau, atsigręždamas į struktūrinius giluminius visuomenės veiksmus. Jei klasikiniame požiūryje elito ir pliuralizmo teorijos konfrontuoja dėl galios balanso išraiškos, kritinis požiūris papildo klasikinę, įsigilindamas į struktūrą, įgalinančią hegemoninių galios santykių įtvirtinimą.

Taigi elito ir pliuralizmo teorijos, nors ir koncentruojasi ties politiniu lauku, tačiau tarpusavyje skiriasi. Dėl šios specifinės charakteristikos galima daryti prielaidą, jog jos yra parankios daryti tarp teorinius palyginimus, susijusius su galia. Teda Goertzelis iškelia kitokią lyginamosios teorijų analizės idėją. Autorius sutinka, kad elito, pliuralizmo ir maksizmo teorinių modelių rūpestis yra tai, koku mastu galia susikoncentra-

vusi galingų individų rankose, tačiau taip pat nurodo, kad teorijos yra pakankamai skirtingos ir todėl jų lyginimas tarpusavyje yra sudėtingas (Goertzel 1976). Straipsnio autorė, turėdama omenyje Goertzelio požiūrį dėl galimų analizės spąstų, yra linkusi pateikti lyginamąją galios sampratos elito ir pliuralizmo teorijose analizę, panaudodama klasikinio ir kritinio požiūrių sintezę.

Šiame straipsnyje pradžioje bus atskirai pristatoma, kaip į elito pozicijų galios išlaikymo klausimus atsako elito ir pliuralizmo teorijų pagrindiniai atstovai. Pakui pateikiama lyginamoji aptartų autorių teorijų analizė. Lyginamojoje analizėje parinkti šie kriterijai: daugiausiai galios sukaupę veikėjai/veikėjas; daugiausiai galios sukaupusių veikėjų/veikėjo homogeniškumas; galios konsolidavimo mechanizmai.

1. Galios įtvirtinimas Vilfredo Pareto teorijoje

Vilfredo Pareto, ieškodamas alternatyvios stratifikacijos teorijos, kuri būtų konkurencingas atsakas tuo metu populiariai Karlo Marxo klasių teorijai, nemažai dėmesio skyrė socialinei morfologijai ir jos pokyčiams. Jis nurodė, kad visuomenė pasižymi heterogeniškumu, skirtingais socialiniais sluoksniais (Pareto 1935 (I); 1424). Vis tik daugiausiai dėmesio šio autoriaus vystomoje teorijoje sulaukė elitas.

Pareto elitą analitiškai suskirstė į valdantįjį ir nevaldantįjį. Elitą nuo likusios visuomenės dalies atskiria aukšta pasiekta padėtis ir kokybinis pranašumas kitų visuomenės narių atžvilgiu. Elitai šiame visuomeninia-

me modelyje sudaro mažumą. Valdomieji, visuomenės dauguma, sudaro likusią visuomenės dalį, ir nepriklauso valdančiajam elitui (Pareto 1935 (I); 1432). Čia kyla šiek tiek painiavos. Pareto valdantįjį elitą paskesnėje analizėje vadina valdančiąja klase nepagrįsdamas, kodėl tai buvo padaryta, bei pažymi, kad valdančioji klasė viduje yra nehomogeniška, ir vieni valdantieji turi daugiau įtakos, nei kiti (Pareto 1935 (II); 1575).

Todėl čia kyla klausimas, ar valdantysis elitas sutapatinamas su valdančiąja klase, ar valdantysis elitas yra būtent tos valdančiosios klasės įtakingiausieji? Vis tik pateiktuose samprotavimuose išryškėja, kad *valdančiojo elito* ir *valdančiosios klasės* sąvokos yra vartojamos beveik sinonimiškai, nes kalbama apie aukštas politines pozicijas. Tačiau apie valdančiąją klasę Pareto kalba daugiau politinių revoliucijų kontekste, kai valdantieji yra nusilpę. Jei valdantysis elitas kaip idealusis tipas sudarytas iš pranašiausių ir geriausių visuomenės narių, tai valdančioji klasė yra prarandantis pozicijas, nebe toks kokybiškas darinys. Kad būtų paaiškinta elito ir ne elito atstovų pusiausvyra visuomenėje įtraukiamas *cirkuliacijos* terminas, būdingas gamtos mokslų leksikai.

Remiantis Pareto požiūriu, elito cirkuliacija parodo esamo elito uždaramą arba atvirumą, taip pat ir plėtrą. Cirkuliacija gali vykti paties elito viduje. Tuomet tiesiog pasikeičiama įtakos pozicijomis ir susidaro valdančiųjų pakeičiamumo iliuzija, o pati elito plėtra kiekybine prasme tarsi ir nevyksta. Toks cirkuliacijos pobūdis leidžia valdančiajam elitui išlaikyti uždaramą ir prisidėti

prie elito stagnacijos. Atvirumu pagrįstas cirkuliacijos principas elitą kiekybiškai ir kokybiškai gali praplėsti, nes į valdantįjį elitą patenkama iš valdomųjų sluoksnių.

Atviro ir uždaro elito cirkuliacijos intensyvumo pobūdį nusako tai, kaip oficialiai yra įteisintas pateikimas į valdantįjį elitą. Vykstant elito pasikeitimams, kai patenkama iš valdomųjų sluoksnių, o ne apsieičiama įtakingumo pozicijomis pačiame valdančiajame elite, atsinaujina ne tik sudėtis, bet ir vertybės, kurias įneša atėjusieji. Toks modernioms visuomenėms būdingas elito atsinaujinimo principas išlaiko elitą kokybišku, – jį sudaro geriausieji. Tačiau net tada, kai visuomenei būdingas atviras elito cirkuliacijos, elito pokyčiai vyksta lėtai. Tik revoliucijos gali elitą transformuoti iš esmės. Jos kyla, kai elitas yra uždaras, jo nariai nėra kokybiški, elitas yra nusilpęs, o už elito ribų yra susidariusi kokybiška kritinė masė, galinti pakeisti elitą. Geriausieji visuomenės nariai tuomet sukelia revoliuciją ir patys užima senojo elito vietą: „Istorija – tai aristokratijos kapinės“ (Pareto 1935 (I); 1430). Tačiau, kaip pažymi Pareto, paprastai, krizių laikotarpiais valdantysis elitas su oponentais linkęs eiti į derybas, nusileisti ir asimiliuoti į savo tarpą, kad išlaikytų tolimesnę įtaką (Pareto 1935 (I); 1426–32).

Valdantieji savo įtaką valdomųjų atžvilgiu išsaugo, pasinaudodami specifinėmis charakteristikomis, kurias Pareto susieja su gyvūnams būdingu elgesiu. Valdantieji elitai gali pasinaudoti *liūtiškuoju* elgesio modeliu. Kad valdantieji elitai išliktų valdančiaisiais ir cirkuliacija iš išorės į jų gretas nevyktų, prieš

valdomuosius jie gali panaudoti jėgą, – tiek tiesiogine fizinės išraiškos, tiek netiesiogine teisinių priemonių prasme. *Lapių* elgesiu besiremiantys elitai naudoja diplomatinės arba korupcines priemones (Pareto 1935 (II); 1515). Čia labiausiai tinka jau anksčiau nurodytas oponuojančių valdančiajam elitui asimiliavimas. Atkreiptinas dėmesys, kad asimiliuojamas tik valdomos klasės lyderis, kuris kartais gali priklausyti patiems valdomiesiems, tačiau neturėti įtakos tarp jų arba būti su juo susipriešinęs. Patys valdomieji tokiu atveju tarsi lieka be galimos naudos.

Nors Pareto piešiamame paveiksle valdomųjų atžvilgiu vyrauja pesimizmas, tačiau bent jau kalbėdamas apie valdžios sprendimų priėmimą, jis nurodo, jog įvertinami galimi naudingumai skirtingoms grupėms ir valdžios sprendimai siekia bendro maksimalaus socialinio naudingumo visiems (Pareto 1935 (II); 1467–70).

Kitas sąlyčio taškas tarp valdomųjų ir valdančiųjų yra susijęs su galios įtvirtinimu, tačiau tai netiesiogiai pasitarnauja ir teikia galimybių valdomiesiems. Valdantieji valdomuosius įtraukia į savo sukurtus institucinius darinius. Valdomieji gali būti įtraukiami į sudarytas jėgos panaudojimo grupuotes arba į politinį aparatą. Į politinį aparatą įtraukti valdomųjų atstovai turi reikalingus tam aparatui įgūdžius ir todėl per klientelistinius santykius valdantieji juos proteguoja. Taip dalis valdomųjų suformuoja artimesnius ryšius su valdančiaisiais ir atsisaisto nuo neįtrauktų į politinį aparatą valdomųjų.

Kaip minėta, valdančiojo elito tarpo viduje gali susiformuoti nepatenkintųjų dalis

ir tuomet jie tampa oponuojančiais. Pareto išskiria būdus, kaip valdantysis elitas gali eliminuoti jam grėsmę keliančius individus ir kontroliuoti savo cirkuliuojamą: oponentų nužudymas, persekiojimas: nuo finansinio sužlugdymo, įkalinimo iki dalyvavimo viešumoje apribojimo, ištrėmimo arba socialinio atstūmimo, galiausiai oponentų įtraukimo į valdantįjį elitą mainais už paramą esančiam valdančiajam elitui (Pareto 1935 (II); 1787–96). Pirmais trimis atvejais valdantysis elitas linksta į liūtiškąjį principą, kontroliuojant savo poziciją per jėgos metodus. Paskutiniuoju, įtraukimo į valdantįjį elitą atveju, panaudojama lapės taktika. Pabandžius susieti elito cirkuliuojamą su metodais, tampa aišku, kad liūtiškieji metodai labiau sustiprina valdančiojo elito uždarumą, o lapės metodas elitą atveria ir praplečia.

2. Galios įtvirtinimas Gaetano Moscos teorijos požiūriu

Gaetano Mosca rašė beveik tuo pat metu kaip Pareto. Šioje elito teorijoje valdančiųjų santykis su valdymo sistema yra aiškinamas, atsižvelgiant į istorinį visuomenių vystymąsi ir aplinkybes. Autorius analitiškai atskiria valdančiąją, kuri sudaro mažumą, ir valdomųjų, kuri yra dauguma, klases. Valdančiąją klasę sinonimiškai vadina politiniu elitu (Mosca 1939; 50).

Valdančiosios klasės, arba politinio elito, atstovai siekia išlaikyti savo padėtį esamoje santvarkoje. Tam pasiekti naudojami specialūs barjerai, apribojantys arba reguliuojantys naujų asmenų patekimą į politinį elitą. Didžiausi potencialūs priešininkai yra už

politinio elito ribų: tai organizuotos interesų grupės, kylančios iš visuomenės. Jos, kaip nurodo autorius, formuojasi, kai yra izoliuotos nuo valdančiosios klasės (Mosca 1939; 116). Kaip tą izoliaciją sumažinti autorius tiesiogiai nenurodo. Mosca taip pat neneigia ir politinio elito skilimo galimybės, kuomet valdančiosios klasės priešininkai tampa jos atplaišomis, siekiančiomis nuversti valdančiuosius. Susiklosčius tokioms aplinkybėms, atskilusieji pasinaudoja parama iš žemesniųjų visuomenės sluoksnių. Analogiškai šie sluoksniai tampa įrankiais ir valdančiųjų rankose, kuomet šie siekia išlaikyti pozicijas ir gauti paramą (Mosca 1939; 117). Taigi dauguma (nevaldantieji) čia yra vaizduojama kaip neveikli, neturinti galios masė, kuri priklauso nuo politinio elito vidinio susipriešinimo atsiradimo.

Svarbus Mosca'os teorijos analitinis dėmuo yra klausimas, koks valdančiųjų formavimo principas yra taikomas egzistuojančioje politinėje santvarkoje? Iš esmės toks principas nustato valdančiojo elito elgesio ribas, siekiant išsaugoti padėtį, įtaką. Mosca išskiria autokratinį ir liberalųjį valdančiųjų formavimo būdus. Pritaikius pirmąjį būdą, valdančiajam elitui garantuojamas tęstinumas ir vidinė savireguliacija: jo nariai iš savo tarpo išsirenka vadovus, atiduoda paveldėtojams arba patys aukščiausi asmenys perduoda valdžią žemiau tame pačiame valdančiųjų tarpe esantiems asmenims. Antruju atveju valdantysis elitas yra formuojamas tik dalies piliečių, kuriems suteikta rinkimų teisė. Tačiau net ir čia susiformuoja vadinamoji klika arba bent pora oponuojančių klikų,

kurios tarpusavyje rotacijos būdu apsieičia pozicijomis valdžioje ir postais. Biurokratija, turinti atlikti tarpininko tarp valdomųjų ir valdančiųjų vaidmenį, tuomet tampa tarsi prieglobsčiu klickos atstovams, kurie laikinai savo vietą rotacijos principu išlaisvino kitiems klickos atstovams. Kita vertus, toje pačioje biurokratijoje gali formuotis būsimieji valdantieji. Tačiau į biurokratiją patenka ne visi – tik tie, kurie atitinka numatytus kriterijus. Čia ratas gali susiaurėti, kadangi iš šalies ateinantiems naujokams, t. y. nepriklausantiems / nepriklausiusiems valdančiam elitui, gali trūkti žinių pasiruošimui. Netgi ir patekę į biurokratiją, kaip nurodo Mosca, jie turi laikytis vidinių elgesio normų toje sferoje (paprastai tai yra apsieikimas paslaugomis su valdančiaisiais), kad išliktų ir turėtų galimybę pakilti į politinį elitą. Tik patenkinus šias sąlygas, valdančiosios klickos atstovai gali juos pasirinkti kaip būsimus savo narius. Dėl šios priežasties politinio elito pokyčiai vyksta lėtai. Tik perversmų metu valdantysis elitas gali būti pakeistas iš esmės tais, kurie buvo nustumti į šalį, nors ir galėjo dalyvauti valdžioje (Mosca 1939; 394–417).

Galiausiai verta atkreipti dėmesį į tai, kad Mosca pabrėžia, jog valdančiuosius sudaro tie, kurie turi didžiausią tuo metu svarbiausių išteklių kontrolę. Autorius nurodo, kad tai gali būti ne tik materialiniai, tačiau ir žinojimo ar religiniai ištekliai. Nuo istorinių aplinkybių bei to, kas tuo metu aktualu visuomenėje, priklauso politinio elito sudėtis. Vykstant išteklių svarbos konfigūracijos pasikeitimams, kokybine prasme keičiasi ir valdančioji klasė (Mosca 1939; 65-8). Šios

ižvalgos yra išties svarbios, nes Mosca išvelgė valdančiojo elito bei kitų strategiškai svarbių sferų atstovų susiliejimą. Iš esmės tai reiškia, kad jis, tiesiogiai to neįvardindamas, valdančiąją klasę kildino iš daugiausiai galios sukauptųjų elitų (vėliau tai tapo ne vienos elito teorijos pasikartojančiu motyvu). Kita vertus, pastaba dėl išteklių svarbos pasikeitimų vystantis visuomenėms ir šio proceso sukeltų valdančiųjų elitų transformacijų reiškia, kad vis vien galia sukoncentruojama įtakingiausiųjų elitų rankose.

3. Galios įtvirtinimas partijos viduje, Roberto Michelso teorijos požiūriu

Robertas Michelsas savo teorijoje analizavo ne elito apskritai formavimąsi, tačiau daug dėmesio skyrė partijai, kurios yra viena iš demokratijos realizavimo priemonių, oligarchinių tendencijų analizei. Tai jį išskiria iš kitų elito teorijos atstovų. Michelsas pasirinko socialistų partijos pavyzdį, kuri savo formavimosi prigimtimi ir prielaida yra atsvara elitams, elito partijoms, o socialinę bazę turėtų sudaryti darbininkų klasės atstovai. Tačiau net ir čia buvo aiškiai pagrįsta, jog partijoje susiformuoja galios santykiai ir hierarchinė, oligarchinė struktūra. Viso to rezultatas yra mažumos valdymas partijos viduje. O išorėje – pasyvių masių valdymas per organizuotą mažumą.

Kad paaiškintų socialistų partijos formavimąsi, Michelsas naudojo klasių konfliktą. Jo prielaida atspindi marksistinę tradiciją, kuomet visuomenės engiamieji, šiuo atveju ekonominėje priespaudoje esantys darbininkai, siekdami pakeisti savo esamą padėtį, sė-

kmingai organizuojasi ir įgauna politinę jėgą. Teorijoje nevertojamos politinio elito ar valdančiojo elito sąvokos, tik klasikinio marksizmo sąvokos: buržuazija, darbininkų klasė, intelektualai. Šie veikėjai partijos kūrimo rai-doje užima centrinę vietą.

Michelsas nurodo, kad būtent šio tipo partijoje aktyviausiai įsitraukdami dalyvauja ne darbininkų klasės atstovai, kurių interesus partijos darinys turėtų atstovauti politinėje arenoje, bet aukštesnes pareigas užimantys darbuotojai (Michels 2001; 37). Kalbėdamas apie nedalyvaujančius darbininkus, jis turėjo omenyje žemesniųjų grandžių, mažai kvalifikuotus darbininkus (Michels 2001; 177). Aukštesnes pareigas (paprastai vidurinės grandies) užimantys darbuotojai, faktiškai taip pat yra darbininkai, tačiau pagrindinis kokybinis skirtumas yra jų didesnis žinių ir įgūdžių kiekis, taip pat didesni laiko ištekiai, kuriuos gali skirti partijos veiklai.

Intelektualų įsitraukimas į tokio pobūdžio partiją yra kontraversiškas. Viena vertus, Michelsas pateikė jų teigiamą įtaką pagrindžiančius faktus. Tai žinių perdavimas darbininkams, jų problemų sprendimas, pasinaudojant tomis žiniomis. Todėl pradžioje partijoje intelektualų buvimas partijos viduje yra palaikomas. Kita vertus, pažymėjo, kad dėl intelektualų įsitraukimo ir dalyvavimo kyla vidinis susipriešinimas. Taip atsitinka dėl to, kad partijos eiliniams intelektualų idėjos ilgainiui tampa buržuazinėmis. Intelektualai, turėdami daugiau žinių, užima partijos vadovų postus, o tai darbininkų klasės atstovams yra ženklas,

kad gali būti išstumti iš partijos veiklos arba užimamų partijos pozicijų, kad gali pakisti partijos pirminės idėjos bei siekiai (Michels 2001; 191–200).

Buržuazija ir smulkieji verslininkai taip pat sudaro nagrinėjamos socialistų partijos narius, ir jie neretai užima partijos vadovų postus. Michelsas čia pasirinko vertybinio arba klasinio panašumo kriterijumi, kad paaikšintų buržuazijos motyvą jungtis prie tokio politinio darinio. Pasak jo, smulkiems verslininkams būdingas padėties netikrumas ir žemyneigio socialinio mobilumo rizika; stambieji verslininkai jiems kelia grėsmę. Socialistinės pakraipos partija tuomet tampa artimiausia interesams, ir ši grupė užima aukštesnes pozicijas partijos hierarchijoje kaip ir intelektualai. Tačiau ir darbininkai partijos viduje gali pradėti diferencijuotis ir buržuazėti. Taip atsitinka, kai partija yra išsiplėtusi kiekybine prasme ir atsiranda jos didesnio administravimo poreikis. Darbininkai pradeda specializuotis tam tikriems partijos postams užimti, todėl partija buržuazėja (Michels 2001; 162–75).

Partijos plėtimasis ir vidinės biurokratijos stiprėjimas atskleidžia partijos įtakos piramidinį koncentravimą ir viršūnių galios įtvirtinimą. Partijos lyderis siekia išlaikyti valdžią savo rankose, todėl siekia sukurti nepakeičiamumo iliuziją, t.y. kad partija be jo buvimo nustotų egzistuoti, nes nėra kito galimo vadovo. Argumentas čia yra tas, kad partijos lyderiai, pabuvę valstybinėje valdžioje, įgyja politinės patirties, profesionalizuojasi. Partijos eiliniams nariams trūksta politinės patirties, todėl jie yra atribojami

nuo galimybių kandidatuoti rinkimuose į parlamentą. Partijos vadovai gali imtis atsakomybės patys skirti kandidatus. Siekiant išvengti vidinio partijos pasipriešinimo, partija biurokratizuojama. Įvairių postų partijoje steigimas (arba biurokratizacija) yra vienas iš būdų, kurį naudoja partijos valdančios viršūnės savo pozicijoms apsaugoti. Postus užpildo potencialūs, pačių partijų klykų atrinkti kandidatai. Potenciali pasipriešinimo galia yra išsklaidoma biurokратиškai. Tokie postai partijoje naudojami ir neutralizuoti vidinius priešininkus, suteikti postai pageriną jų padėtį. Kita vertus, tuose pačiuose postuose esantys asmenys atiduoda savo paramą partijos valdantiems mainais už suteiktą postą partinėje hierarchijoje.

Griežtas ir visa apimantis piramidinis partijos galių centralizavimas ir ją valdančių pozicijos stiprinimas gali būti pakeistas decentralizuojant. Michelsas teigia, kad partijoje toks vidinis susiskaidymas kyla, kai valstybėje, kurioje egzistuoja ta socialistų partija, būna susidarę regioniniai skirtumai. Jie paskatina atskirų grupių formavimąsi ir vidinių nuomonių nesutapimą. Tuomet partijos lyderiai gali paremti decentralizavimą ir vis vien išlaikyti įtaką. Decentralizuotuose dariniuose susiformuoja nauji valdantieji, o senasis partijos valdantysis sluoksnis išsaugo savo vietas ir toliau valdo partiją. Kitaip tariant, decentralizavimas gali būti laikomas dar vienu partijos biurokratijos plėtros variantu, kuomet sukuriama naujos vietos partijos vidiniams priešininkams apriboti arba konkuruojantiems eiliniams nariams motyvuoti (Michels 2001; 59–125).

4. Galios elitų įsitvirtinimas Charleso Wrighto Millso teorijos požiūriu

Charlesas Wrightas Millsas savo elito teoriją vystė nagrinėdamas Jungtinių Amerikos Valstijų elitų formavimąsi. Jis sutelkė dėmesį į ekonominį, politinį ir karinį elitą, kurį sudaro tų sferų aukščiausi pareigūnai, ir išgrynino galios elito koncepciją (Mills 2000; 4). Ši koncepcija paaiškina politinės galios telkimąsi mažumos rankose. Millsas įrodinėjo, kad nacionalinės svarbos politinius sprendimus priima būtent šių trijų elitų atstovai. Tačiau, prieš prieidamas prie tokių išvadų, jis dekonstravo ir paaiškino kiekvieno iš trijų elitų specifika.

Ekonominio elito analizei galios elitų teorijoje skiriama daugiausiai dėmesio. Jis analizuojamas išskiriant turtinguosius, korporacijų vadovus ir korporacinius turtuolius. Tokia perskyra pasirinkta neatsitiktinai, nes kiekviena iš šių kategorijų šiek tiek skiriasi savo formavimosi ypatumais, nors fakto, kad jų galia kyla iš ekonominio pagrindo, tai nekeičia. Turtingieji, Millso požiūriu, yra pakankamai ribota grupė. Jos pagrindą ir dominantę sudaro kapitalą susikūrusių asmenų paveldėtojai, kai pats kapitalas arba nuosavybė, įmonės yra perduodamos ne asmenims iš šalies, tačiau savo pačių šeimos nariams. Arba kai šeimoms priklausančios įmonės yra sujungiamos, siekiant dar labiau išsaugoti ir užtikrinti savo padėtį, neišeinant už turtingųjų rato ribų. Millsas pastebėjo, kad ir turtingųjų kilmė gali būti susijusi ne vien su paveldėjimu ar susijungimu. Į turtingųjų tarpą galima pakilti ir iš žemesnių socialinių sluoksnių, tačiau tokia tendencija

yra istoriškai nykstanti. Šiame mechanizme daugiau dominuoja iškilę verslininkai, kurie sugebėjo pasinaudoti strategiškai palankiomis ekonominėmis sąlygomis. Toks pakilimas susiejamas su industrializacija ir atsivėrusiomis neužpildytomis verslo nišomis. Tiek pirmu, tiek antru atvejais, tapimas turtingaisiais susijęs su jau susidariusiomis turtingųjų klikomis, nes siekiantys išsilaikyti arba patekti į turtingųjų ratą turi remtis ryšiais su esamų klikų atstovais (Mills 2000; 95–117).

Korporacijų vadovai ir korporaciniai turtuoliai, antroji ekonominio elito kategorija, formuojasi ne paveldėjimo, o žinių ir įgūdžių pagrindu. Nurodoma, kad į korporacijų vadovus patekę asmenys būna išsimokslinę ir atėję iš su verslu susijusių šeimų. Tačiau lemiamą įtaką šioje kategorijoje turi korporacijų vadovai, kurie priima sprendimus dėl naujų vadovų atrankos. Atrinkti korporacijų vadovai gauna dideles pajamas ir vėliau tampa korporaciniais turtuoliais. O pačios kompanijos savo įtaką įtvirtina organizuodamosi į savo atstovaujamo verslo tipo susivienijimus tam, kad galėtų daryti spaudimą ir įtaką sau palankiems politiniams sprendimams. Politikai į tokius susivienijimus reaguoja, kadangi verslo veikla turi įtakos valstybės ekonominei raidai ir socialiniams klausimams (Mills 2000; 147–70).

Karinis elitas ir jo įtakos augimas politiniuose sprendimuose susiejamas su valstybės užsienio politikos klausimais. Millsas atkreipia dėmesį, kad kariniai eliti, t.y. aukščiausias pareigas juose užimantys asmenys, sustiprėja, kuomet valstybė yra įtemptose

nevalstybinėse karinėse situacijose, kurios gali paveikti nacionalinį saugumą. Ypač pabrėžiama, kad karinio elito įtaka pasireiškia ir identifikuojant galimus užsienio priešus. Tada karinis elitas įtraukiamas į konsultavimą priimant šios srities politinius sprendimus. Pats pateikimas į karinį elitą vis tik yra paremtas sąsajomis su valdančiųjų sluoksnių atstovais, o vidinė įtaka kariuomenėje yra užtikrinama griežta hierarchija ir atranka (Mills 2000; 171–97).

Politiniai eliti Millso interpretacijoje parodomi kaip esantys iš esmės atviri ir galintys priimti politinius autsaiderius į valdančiąsias struktūras. Politiniai autsaideriai yra suprantami kaip asmenys atėję į politiką ne iš politinių sluoksnių, t.y. ne iš partijų ir ne iš valstybės biurokratijos sistemos. Tačiau, nepaisant teoriškai egzistuojančio atvirumo, parodoma, jog aukščiausius valstybinius postus, kurie yra paskiriami išrinktų politikų, užima asmenys būtent iš verslo ar karinių elitų sluoksnių. O administracijoje, į kurią patenkama konkursų, atrankų būdais, dominuoja verslo arba partijų atstovai (Mills 2000; 225–41).

Čia vėlgi galima matyti, kad valstybinė biurokratija tampa partijų narių ar valdžiai palankių verslo atstovų įdarbinimo vieta. Tokiu atveju politikos profesionalų vaidmuo sunyksta ir aukščiausiuose politiniuose sluoksniuose formuojasi įtakingiausias sferas atstovaujančių interesų grupės. Šioje vietoje Millsas ir išgrynino savo galios elito koncepciją. Ji reiškia, kad svarbiausius sprendimus valstybei aktualiais klausimais daugiausiai priima asmenys, atėję iš eko-

nominio arba karinio elito. Galios elitas yra aukščiau už kitus elitus. Svarbiausias jo bruožas yra tas, kad jį sudarančių elito kategorijų (ekonominio, karinio, politinio) įtaka nėra pastovi ir gali keistis. Tam įtakos turi tai, kokio pobūdžio klausimai valstybėje tuo metu yra aktualesni. Vis tik galios elitas, nors ir sudarytas iš skirtingų kategorijų elitų, pasižymi vertybiniu vientisumu ir jo narių siekiu išlaikyti užimamas pozicijas. Vidinį uždaramą palaiko patys nariai, įtraukdami ir atrinkdami naujus potencialius jo narius, sukurdami atrankų, mokymų sistemas būsimiems nariams (Mills 2000; 276–297).

5. Galios koncentravimo galimybės Charleso E. Lindblomo ir Edwardo J. Woodhouse'o pliuralizmo teorijoje

Pliuralistinis požiūris formavosi kaip atsakas elito teorijoms. Charlesas E. Lindblomas ir Robertas A. Dahlas buvo pagrindiniai poliarchijos, kuri remiasi išsklaidyta galia, rėmėjai. Tačiau ilgainiui šių autorių pozicijos pakito: pirmasis tapo kritiškesnis pliuralizmo atžvilgiu, o antrasis jį gynė. Nuosaikaus ir konservatyvaus požiūrio įtraukimas į paskesnę analizę yra svarbus, nes geriau atspindės galios koncentravimo galimybes radikalesniame ir ne kontekstuose.

Pliuralizmo teorijai atstovaujantys Charlesas E. Lindblomas ir Edwardas J. Woodhouse'as iš esmės koncentruojasi į keleto veikėjų sąveikas, kurios priskirtinos demokratinei valstybei. Politikos arenos veikėjus galima apibendrinant suskirstyti į tris grupes, sutapatinant juos su sferomis, su kuriomis jie labiausiai susiję Tai valstybė, verslas,

pilietinė visuomenė. Pagrindinė mintis yra ta: veikdamos tarpusavyje, jos prisideda prie politikos formavimo ir galutinių politikos rezultatų. Nors tokios pasiūlytos sąveikos, pasireiškiančios demokratinėje valstybėje, suponuotų, kad veikėjai yra daugmaž lygiaverčiai ir jėgos pasiskirsčiusios tolygiai, tačiau iš autorių pateikiamų argumentų galima susidaryti šiek tiek kitokį paveikslą.

Valstybės plotmėje veikia tiek išrinkti politikai, tiek biurokratai. Pirmieji yra priskiriami politiniam elitui, kaip vienam iš keleto elitų, tačiau Lindblomas ir Woodhouse'as plačiau nedetalizuoja šio politinio elito skirtumų nuo kitų elitų, ir pradžioje net nenurodo, kas yra tie kiti elitai. Taip pat plačiau neapartamos jų charakteristikos. Politiniai elitai, t.y. išrinkti politikai, pareigūnai, kaip pažymi minėti autoriai, turi didžiausią įtaką politikai, yra svarbiausi, nes jie priima sprendimus dėl vienos ar kitos politikos patvirtinimo (Lindblom and Woodhouse 1999; 74-6).

Norėdami užsitikrinti savo poziciją ilgiam laikui, šie veikėjai sprendimus ilgiam laikui paverčia inkrementiniais. Politiniai sprendimai tam tikru visuomenei aktualių klausimų yra orientuojami ne į radikalius pokyčius, tačiau stengiamasi išlaikyti jau esamą politikos kryptį. Daromi tik nedideli korekciniai pokyčiai, nes tokiu būdu lengviau susilaukti šalininkų paramos (Lindblom and Woodhouse 1999; 47-9).

Jį perfrazavus galima būtų šitaip interpretuoti: visuomenė (šiuo atveju būsiami rinkėjai) palaiko tam tikros nusistovėjusios tvarkos egzistavimą. Jei anksčiau to klausimo

atžvilgiu nebuvo didelių visuomeninių priešiško apreiškimo, tai bus kaip politikos palaikymo ženklas: politika bus tęsiama arba stengiamasi atlikti nedidelius jos pakeitimus. Be to, politikai siekdami išlikti valdžioje, orientuojasi į daugumą, kurios balsus galėtų užsitikrinti ir stengiasi jai, t.y. daugumai, įtikti.

Biurokratai yra antroji valstybės plotmėje veikianti jėga. Biurokratų ir politikų sąveikoje akcentuojama, kad biurokratai gali daryti įtaką politinių sprendimų įgyvendinimui, gali patys interpretuoti įstatymus ir savaip priiminėti sprendimus. Pagrindinis argumentas, ginantis biurokratų įtakos politikams tezę, abiem pliuralistams yra tas, kad politikams biurokratai įtaką gali daryti per savo kompetenciją. Lindblomas ir Woodhouse'as nurodo, jog biurokratijoje dirba tos srities ekspertai, kurie su savo sritimi geriau susipažinę. Tokiu būdu biurokratai yra informacijos apie vykdomą politiką šaltiniai, mediatoriai tarp visuomenės, kuriai skirta politika, ir politikos sprendimų priėmėjų. Biurokratų įtakos didėjimą galima nuslopinti, neutralizuoti centralizuojant biurokratinę sistemą (Lindblom and Woodhouse 1999; 93-108). Tuomet biurokratų veikla tampa labiau suvaržyta ir priklausoma nuo nustatytų taisyklių laikymosi. Jie yra stipriai subordinuojami politikų atžvilgiu.

Pilietinės visuomenės sferos veikėjai yra interesų grupės, kurios „sveikos“ demokratijos šalininkų akyse yra galimi politikos elito reguliatoriai. Pliuralizmas faktiškai turėtų akcentuoti jų didelę pridėtinę vertę ir įtaką politikams, tačiau šių autorių poži-

cijoje galima išvelgti daugiau skeptiškumo, nei optimizmo, interesų grupių potencialo atžvilgiu. Interesų grupės yra priskiriamos valdančiajam elitui kartu su politikais, nes jos turi įtakos politikos formavimo procese. Interesų grupės, dalyvaujančios sąveikoje su politikais, paprastai siekia sau naudingų politinių sprendimų ir savo privilegijų išsaugojimo. Būtent jos yra aktyviausios politinės arenos dalyvės. Interesų grupės, tiesiogiai neturėdamos valdžios valstybėje, yra nelygiavertės galimos įtakos atžvilgiu. Daugiausiai įtakos turi tos grupės, kurios disponuoja didžiausiais resursais. Tai su verslu susijusios interesų grupės. Mažumų pagrindo interesų grupių įtaka yra maža, o didžioji dalis ekonominiiais resursais nedisponuojančių galimų interesų grupių išvis nėra organizuotos ir praktiškai yra už politinės arenos ribų (Lindblom and Woodhouse 1999; 116-35). Tad šiuo atveju politikai vienų interesų grupių atžvilgiu užima aukštesnę poziciją, o kitų grupių atžvilgiu susilygina pasidalindami galia.

Verslas apskritai ir kaip interesų grupė įgyja dvejopą vaidmenį. Viena vertus, verslo interesų grupės aktyviai įsitraukia į sąveiką su politikais, kad įgytų sau palankių sprendimų, užtikrinančių jų poziciją. Tai paprastai padaroma per finansinę paramą politikams rinkimų kampanijų metu ar paramą rinkimų metu apskritai. Antra vertus, Lindblomas ir Woodhouse'as verslui priskiria pasyvų vaidmenį. Verslas, vien dėl jo egzistavimo, gėrybių generavimo, dalies socialinių problemų sprendimų, o tai nuima našta nuo politikų pečių, yra vertinamas. Dėl šios priežasties

politiniai sprendimai orientuojami taip, kad būtų skatinamas verslo veikėjų aktyvumas (Lindblom and Woodhouse 1999; 141-9).

Iš visų trijų aptartų sferų būtent verslo sfera išsikristalizuoja kaip ta, kuri kartu su politikais labiausiai susijusi ir gali dalintis tiesiogine (interesų grupės) arba netiesiogine (kaip egzistavimo faktas) įtaka politinių sprendimų priėmimui. Šiaip susidaro du glaudžiai vienas su kitu susiję dariniai.

6. Galios koncentravimo galimybės Roberto A. Dahlo pliuralizmo teorijoje

Robertas A. Dahlas atsiduria aštrios elitų teorijos (klasių teorijos taip pat) kritikos pusėje. Pagrindinis jo argumentas, aiškiai formuluojamas valdančiųjų elitų, partijos oligarchijos, politinių elitų kategorijomis operuojančių elitistų ir marksistinės pakraipos autorių atžvilgiu, yra tas, kad sąvokos yra per daug abstrakčios, nevieningos, pačios teorijos empiriškai sunkiai patikrinamos, ir nesiūlo veiksmų programos (Dahl 1994; 351-71).

Kad ištaisytų minėtų teorijų spragas, šiems politinės arenos veikėjams Dahlas suteikia viešpataujančiosios mažumos apibendrinantį pavadinimą. Jis daug dėmesio neskiria jos analizei; neakcentuoja, kad ji priima svarbiausius sprendimus valstybėje. Tačiau pats pripažįsta, jog politinė įtaka nėra pasiskirsčiusi vienodai, ir vieni piliečiai, grupės turi daugiau įtakos, nei kitos (Dahl 1994; 441-4). Taip pat atkreipia dėmesį ir į tai, kaip politikai gali būti apribojami. Viena tų grupių pavadinama viešosios po-

litikos ekspertų elitais. Elitui priklausantys asmenys yra savo politikos sričių specialistai, galintys daryti įtaką politikos sprendimams, tačiau tiesiogiai politikoje nedalyvaujantys (Dahl 1994; 421-3). Antras pastebėjimas – dėl išorinės arba transnacionalinės įtakos valstybinės politikos sprendimams. Dahlas čia turi galvoje, kad sprendimai priimti ne valstybėse, o aukštesniu tarptautiniu lygmeniu, yra tai, ko negali kontroliuoti vietinės politikos atstovai.

Kalbėdamas apie viešpataujančias mažumas, Dahlas palaiko idėją, kad jos įmanomos atsižvelgiant į šalies politinį režimą. Autoritariniuose režimuose viešpataujančios klasės egzistavimas yra realus, tačiau Dahlas nelabai sutinka su viešpataujančios klasės realiu egzistavimu demokratijos kontekste. Jam tai yra nesuderinama su poliarchiniu režimu, kurio projektas kaip ir būtų tas trūkstantas elito teorijos pateikiamas sprendimas. Poliarchijos įgyvendinimas, pereinant nuo autoritarinio režimo arba jau esamos poliarchijos palaikymas, silpnina viešpataujančios klasės galių sankaupą. Kad tai veiktų realiai, nurodomos penkios sąlygos:

1. Karinės ir policinės organizacijos turi būti kontroliuojamos piliečių.
2. Šalis turi būti moderni demokratinė pliuralistinė, t.y. valdžia yra decentralizuota ir galia išsklaidyta atskirose visuomenės grupėse, o požiūriai ir idėjos, palaikančios demokratiją, yra skatinami.
3. Šalis yra kultūriškai homogeniška; kad ir heterogeniška, tačiau be dominuojančios subkultūros.

4. Politiniai veikėjai palaiko poliarchines institucijas.
5. Kita užsienio šalis, palaikanti nepoliarchinį režimą, nesikiša (Dahl 1994; 296–350).

Taigi visų šių sąlygų neatitikimas, trūkumas tampa viešpataujančios klasės egzistavimo įrodymu. Vykstant slinkčiai nuo poliarchijos autoritarinio režimo link ši klasė ima stiprėti. Vykstant atvirkščiai slinkčiai įtaka silpnėja. Dviejais krašutiniais atvejais potenciali viešpataujančios klasės padėtis yra aiški. Tačiau Dahlas atkreipia dėmesį, kad jauna, nebrandi (t.y. iki dvidešimt metų) poliarchija yra trapi. Joje vėl gali pasireikšti autoritarinio, taigi ir viešpataujančios klasės, požymių.

7. Galia: elito ir pliuralizmo teorijų palyginimas

Šioje dalyje bus lyginamos visų aukščiau aptartų autorių teorinės išvalgos. Lyginimui buvo pasirinkti šie kriterijai:

1. Daugiausiai galios sukaupę veikėjai/veikėjas. Tai reiškia: kas kiekvienoje iš šių teorijų nurodomi, kaip daugiausiai galios politikai turintys veikėjai/veikėjas.
2. Daugiausiai galios sukaupusių veikėjų/veikėjo homogeniškumas. Čia kalbama apie kokybinį galią turinčių veikėjų/veikėjo panašumą.
3. Galios konsolidavimo mechanizmas. Čia svarbu, kaip turintys daugiausiai galios veikėjai/veikėjas išlaiko savo užimamą poziciją politinėje arenoje.

1 lentelė. Teorijų palyginimo lentelė

	Daugiausiai galios sukaupę veikėjai/veikėjas	Daugiausiai galios sukaupusių veikėjų/ veikėjo homogeniškumas	Galios konsolidavimo mechanizmas
V. Pareto	Valdantysis elitas	Vientisumą galima interpretuoti, remiantis lapių ir liūtų paralelėmis. Elitą sudaro jėgą remiantys arba diplomatiją, korupciją remiantys.	Elito pokyčiai iš esmės vyksta lėtai. Pozicija išlaikoma liūto – jėgos arba lapių – asimiliaciniais metodais iš valdomųjų tarpo. Tačiau daugiau asimiliuojama ne į patį valdantįjį elitą, bet jo sukurtas institucijas ir garantuojama klientelistinė parama. Elitas atsiveria asimiliuodamas savo paties sluoksniui priklausančius oponentus.
G. Mosca	Valdančioji klasė (politinis elitas)	Valdančiųjų kokybinį panašumą galima interpretuoti per strateginių šalies išteklių kontrolę. Vientisumas tuomet priklauso nuo to, kokie ir kiek išteklių šalyje yra strategiškai svarbūs.	Politinio elito pokyčiai vyksta lėtai, būdingas stabilumas. Dinamiškumas pasireiškia vidiniais kokybiniais sudėties pokyčiais. Valdantieji padėtį išlaiko perduodant sprendimų galią savo viduje (autokratija). Padėtį padeda išlaikyti ribota rinkimų teisė (liberalus režimas), vyksta klikos/ klikų cirkuliavimas. Biurokratija panaudojama klikų įdarbinimui arba ten kylančių potencialių valdančiųjų atrankai.
R. Michelsas	Partijos oligarchija	Tiesiogiai nekalbama. Galima daryti prielaidą, kad partijos valdančią kliką sudaro smulkūs verslininkai arba/ ir intelektualai.	Sukuriami hierarchinė centralizuota piramidė. Vadovas išlieka centrine figūra. Partijos biurokratijos sistema panaudojama valdančios klikos paramai užtikrinti, neutralizuoti vidinius priešininkus apdovanojant postais. Partinės biurokratijos decentralizavimas panaudojamas slopinti susiskaidžiusių grupių oponavimui tarpusavyje ir prieš esamus partijos valdančiuosius.
C. Wrightas Millsas	Galios elitas	Atstovaujамų sferų prasme nėra vienalytis – politinio, ekonominio ir karinio elito konfigūracija. Kilmės prasme – visų skirtingų galios elito komponentų dominanti yra priklausymas aukštesniems visuomenės sluoksniams.	Galios elitas yra dinamiškas savo sudėties ir jo dalių įtakų pokyčiais. Vidinį įtakų persigrupavimą lemia išorinės valstybei aktualių klausimų sąlygos. Galios elitas savo padėtį išlaiko sukurdami atrankas į savo ratą. Valstybinę biurokratiją panaudoja paramai užtikrinti, rėmėjams, kurie nekritikuos galios elito, įdarbinti.

	Daugiausiai galios sukaupę veikėjai/veikėjas	Daugiausiai galios sukaupusių veikėjų/veikėjo homogeniškumas	Galios konsolidavimo mechanizmas
C. E. Lindblomas, E. J. Woodhouse'as	Valdantysis elitas	Politinio elito ir verslininkų atstovai paprastai sudaro stabilų vieni kitus paremiantį darinį.	Stabilumas išlaikomas paveikiant skirtingas galimos konfrontacijos sferas. Politikai galimą kylančią biurokratijos atstovų įtaką sumažina centralizavimo būdu. Visuomenės lygmeniu – palaikoma inkrementinė politika, kad garantuotų rinkėjų paramą. Verslo lygmeniu – ryšių palaikymas su didžiausiais resursais disponuojančiais ir jų interesų parama jiems.
R. A. Dahlas	Viešpataujanti mažuma	Tiesiogiai nekalba.	Dominojantys savo poziciją palaiko tik autoritarinio režimo sąlygomis, poliarchijos sąlygomis dominavimas yra silpninamas.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis V. Pareto „The Mind and Society. Volume three. Theory of Derivations“ ir „The Mind and Society. Volume four. The General Form of Society“, G. Mosca „The Ruling Class“, R. Michels „Political Parties. A Sociological Study of Oligarchical Tendencies of Modern Democracy“, C. Wright Mills „The Power Elite. New Edition“, C. E. Lindblom ir E. J. Woodhouse „Politikos formavimo procesas“, R. A. Dahl „Demokratija ir jos kritikai“.

Visi autoriai daugiausiai galios sukaupusius veikėjus sieja su *mažuma*. Jai suteikiami pavadinimai nors ir varijuoja nuo valdančio elito, galios elito iki Michelso partijos oligarchijos, tačiau fakto, kad politiniai sprendimai ir politinė arena yra jų rankose, nekeičia. Verta atkreipti dėmesį, kad autorių išskirti valdantieji elitai yra lokalizuoti šiek tiek skirtinguose veiklos laukuose. Pareto, Mosca, Millsas juos labiau lokalizuoja politinių valdančiųjų institucijų viduje, Lindblomo ir Woodhouse'o valdančiojo elito koncepcija yra politinėse valdančiojo elito institucijose ir tuo pat metu atskirai verslo sferoje. Dahlo viešpatuojančias mažumas susieja išskirtinai su autoritariniais režimais. Michelso elito teorija, ko gero, labiausiai

išsiskiria iš visų nagrinėtų, kadangi ji koncentruojasi ties siauresniu objektu, partijos oligarchija. Ji yra partijos valdantysis elitas, tačiau platesne prasme tai nėra valdantysis valstybinis elitas. Jei remsimės samprata, kad politiniame lauke yra kelios konkuruojančios partijos, tai partijos oligarchija veikia siūlo kandidatus į valdantįjį valstybę elitą. Tačiau šią teoriją galima laikyti geru papildymu, siekiant suvokti politinę atranką ir valdančiųjų formavimosi sureguliamą.

Daugiausiai galios sukaupusių veikėjų homogeniškumas vienoje elito teorijoje analizuojamas tiesiogiai (pavyzdžiui, Millso analizėje), kitose galima daryti prielaidas, remiantis teorijose išdėstytais argumentais

(pavyzdžiui, Pareto, Mosca, Michelso koncepcijose), o pliuralizmo atstovų idėjose homogeniškumą išgryninti sunkiausia. Dahlas tam neskiria dėmesio, juolab, kad pats viešpatuojančios mažumos egzistavimas jam yra miglotas. Lindblomas ir Woodhouse'as akcentuoja, kad valdantysis elitas yra nevienalytis ir sudaro politinio elito ir verslininkų abipusės paramos junginį, nors ir atskirose savarankiškai veikiančiose sferose.

Autoriai neakcentuoja verslininkų asimiliavimo į valdantįjį elitą fakto. O elito teorijos atstovų (išskyrus Michelsą) valdančiojo elito sampratose galima išryškinti elito vidinį kokybinį įvairumą. Viena vertus, Pareto elite vientisumas yra santykinio, vertybinio pobūdžio, kuriame remiamos arba jėgos, arba diplomatijos vertybės. Jos yra tiesiogiai susijusios su valdančiąjame elite esančių išlikimo metodais. Kita vertus, Mosca, akcentuodamas, kad valdantįjį elitą sudaro tie, kurie turi strateginių išteklių kontrolę, daro prielaidą apie galimą elito vientisumą. Šalyje, esant vieno tipo išteklių strateginei svarbai, valdantysis elitas tuomet yra labai vientisas, skirtingai nei tada, kai šalyje yra kelių tipų išteklių svarba.

Vis tik reikia atkreipti dėmesį, kad visi autoriaus minėti ištekliai apima religijos, žinių, karybos, ekonomikos sferas. Tuomet tampa aišku, jog elito homogeniškumas remsis dvasininkais, intelektualais, kariuomenės, verslo atstovais. Ši mintis yra pakankamai gerai atspindima Millso teorijoje. Jo

elitas yra nevienalytis pagal atstovaujamas sferas. Tai yra politinio, ekonominio ir karinio elito konfiguracija. Autorius čia įtraukia ir naują, Pareto ir Moscos neakcentuotą, įžvalgą, kuri apjungia visus tris elitus, ir juos padaro vientisus, kilmės prasme. Visų minėtų bendrojo elito sudedamųjų komponentų dominantė yra priklausymas aukštesniems¹ visuomenės sluoksniams. Tai reiškia, kad valdantįjį elitą sudarančiųjų skirtingų elitų kilmė yra labai panaši, ir jie yra aukštesnių sluoksnių atstovai. Partijos oligarchiją remiantis Michelsas leidžia manyti, kad valdančioji klika nėra visiškai vientisa; ją sudaro smulkūs verslininkai ir / arba intelektualai, nors autoriaus argumentacijoje didesnę atvarą įgyja smulkieji verslininkai. Taigi į politinius valdančiuosius sluoksnius asimiliuoti dažniau ekonomikos sferos oligarchijos atstovai. Valdančiojo elito vientisumas ir jo pokyčiai iš dalies atspindi jo stabilumą. Kokie skiriamieji bruožai atskleidžia lyginant šiuos autorius?

Pirma, autoriai akcentuoja, jog valdančiojo elito pasikeitimas (arba cirkuliacija, kaip šį procesą nusako Pareto) nauju, yra lėtas procesas, valdantieji negali būti pakeičiami greitai, išskyrus revoliucijų laikotarpius. Taigi užsiimtos pozicijos yra pakankamai stabilios. Jas siekiama išsaugoti arba sukuriant visiškai uždara vidinę elito atranką, arba ją atveriant, tačiau vis vien taikant reguliavimą ir sukuriant barjerus senojo valdančiojo elito pakeičiamumui nauju.

¹ Nors autorius tiesiogiai neapibrėžia, ką laiko aukštesniais sluoksniais, bet, remiantis ekonomikos akcentavimu, galima daryti prielaidą, kad turimas omenyje ekonominis aspektas.

Antra, visų autorių teorijose galima rasti metodus, kurie padeda konsoliduoti valdančiųjų galią. Čia galima matyti, jog pagrindiniai principai remiasi minėtais elito pralaidumo didinimo arba mažinimo metodais. Pluralizmo atstovų Lindblomo ir Woodhouse'o argumentacijoje metodai diferencijuojami pagal skirtingas galimas konfrontacijos valdančiojo elito atžvilgiu sferas: biurokratiją, visuomenę, verslą. Biurokratijoje panaudojama centralizacija, kuri išreiškia griežtą hierarchinę struktūrą ir galios koncentravimą viršuje. Visuomenės lygmeniu panaudojama inkrementinė politika, kuri didina rinkėjų paramą ir slopina galimus konfliktinius veiksmus radikalių politinių pokyčių atžvilgiu. Verslo lygmenyje yra palaikomi bendradarbiavimo ryšiai su didžiausiais resursais disponuojančiais veikėjais, remiant verslo atstovų interesus mainais už grįžtamąją paramą valdantiesiems. Atkreiptinas dėmesys, kad verslo veikėjai šiame modelyje išlieka atsieti, jie nėra asimiliuojami į patį valdantįjį elitą.

Pareto, Mosca, Millsas ir Michelsas elito galios konsolidavimą daugiau susieja būtent su asimiliavimu į valdantįjį elitą ir biurokratinių postų panaudojimu galimam oponentų slopinimui. Oponentai įtraukiami į biurokratijos sistemą mainais už paramą valdančiajam elitui. Pareto teorijoje bene labiausiai išryškėja valdančiojo elito sukurtų institucijų vaidmuo įtvirtinant elito galią. Autoriui biurokratinės institucijos yra vietos, kurios asimiliuoja valdomuosius ir kuria klientelistinę paramą. Net ir Michelso partijos-oligarchijos modelyje parti-

jos biurokratija yra naudojama neutralizuoti vidinius priešininkus, juos apdovanojant postais. Autorius pabrėžia biurokratijos decentralizavimą kaip būdą slopinti susiskaidžiusias ir tarpusavyje oponuojančias grupes arba oponuojančias esamų valdančiųjų partijų atžvilgiu. Kita vertus, biurokratija yra naudojama ir valdančiųjų klikų įdarbinimui (Mosca), kuomet valdančiojo elito tarpe vyksta valdančių klikų cirkuliacija liberalaus režimo, ribotos rinkimų teisės, sąlygomis.

Paties valdančiojo elito galios konsolidavimo mechanizmas sietinas ir su kitomis sąlygomis. Pareto akcentuoja, kad valdantysis elitas atsiveria, tiesiogiai į savo tarpą asimiliuodamas savo paties sluoksniui priklausančius oponentus, panaudodamas lapės taktiką, kita vertus, valdantysis elitas, pasinaudodamas jėga (liūto principu), užsiveria ir neuzleidžia dominuojančios pozicijos. Mosca taip pat kalba apie visišką valdančiojo elito užsivėrimą autokratijoje; įtakos apsikeitimas vyksta tik elitui priklausančiųjų rate. Michelsas akcentuodamas hierarchinę centralizuotą piramidę, kurioje centrinę įtaką išlaiko vadovas, taip pat parodo valdančiojo elito užsivėrimą.

Ne toki kraštutinį ir sustabarėjusį valdančiojo elito veikėjų įsitvirtinimą analizėje perteikia Millsas. Nors autorius pabrėžia, kad norint patekti į valdantįjį elitą naudojamos atrankos, o valdančiojo elito pripažinimas naujų jo narių atžvilgiu yra vienas svarbiausių elementų, svarbu ir tai, kad valdančiojo elito viduje vyksta persigrupavimas dėl išorinių valstybei aktualių klausimų iškilimo. Pažymėtina, kad nors valdantysis elitas yra pakan-

kamai uždaras, tačiau vidinis įtakų pasikeitimas tarp skirtingoms sferoms atstovaujančių valdančio elito narių yra iš dalies atsivėrimas vienušio dominavimo slopinimui, jei ne naujokų prasme, tai bent tų elitų atstovaujamų sferų prasme. Dahlo sampratoje galios konsolidavimas išreiškiamas poliarchijai reikalingų egzistuoti sąlygų nebuvimu.

Išvados

Palyginus elito ir pliuralizmo teorijas išryškėjo, kad galia yra susiejama su išskirtine, mažumą sudarančia visuomenės grupe, valdančioju elitu. Ši mažuma yra pakankamai stabili ir jos atsinaujinimas yra lėtas. Valdantysis elitas atstovauja savo narių, kurie jį sudaro, interesams. Tiesioginiu ar netiesioginiu asimiliavimo į savo sluoksnius būdu yra įtraukęs karinį, ekonominį ir kitus svarbiausius išteklius valstybėje turinčius eli-

to atstovus, kurie, kilmės prasme, yra susiję su ekonominiais ištekliais disponuojančiais visuomenės sluoksniais. Valdantysis elitas stengiasi išsaugoti savo vientisumą ir nesusiskaldymą, panaudodamas oponentų įtraukimą į valstybės biurokratinę struktūrą; panaudodamas jėgą, asimiliuodamas į savo tarpą, tiesiog sukurdamas vidinį uždaramą per vidinę rotaciją. Savo įtaką jis plečia iki biurokratijos, kai dalį savo klikų narių įdarbina valstybinėse institucijose. Elitui apskritai (ne valdančiajam) nepriklausantys asmenys, nepasiturintys, skurdžiai gyvenantys, marginalizuoti veikėjai, neturi galimybių savo interesų realizavimui. Tokių interesų grupių įtaka demaskuojama Lindblomo ir Woodhouse'o. Michelsas jų dalyvavimą ir interesų siekimą per socialistų partiją demistifikuoja išryškindamas susiformuojančią partijos oligarchinę struktūrą.

LITERATŪRA

Dahl, Robert A. 1994. *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Amžius: 296–423.

Goertzel, Ted. 1976. Theoretic models in political sociology. <<http://crab.rutgers.edu/~goertzel/polsoctheories.htm>>, 2014 08 15.

Lindblom, Charles E., Woodhouse, Edward J. 1999. *Politikos formavimo procesas*. Vilnius: Algarvė.

Michels, Robert. 2001. *Political Parties. A Sociological Study of Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*. Kitchener: Batoche Books.

Mills, Charles Wright. 2000. *The Power Elite. New Edition*. New York: Oxford University Press.

Mosca, Gaetano. 1939. *The Ruling Class*. New York and London: McGraw – Hill Book Company.

Papa, Michael J. et al. 2008. *Organizational Communication: Perspectives and Trends*. Los Angeles: Sage Publications: 292–300. <http://www.sagepub.com/upm-data/17541_Chapter_11.pdf>, 2014 08 01.

Pareto, Vilfredo. 1935 (I). *The Mind and Society. Volume three. Theory of Derivations*. London: Jonathan Cape.

Pareto, Vilfredo. 1935 (II). *The Mind and Society. Volume four. The General Form of Society*. London: Jonathan Cape.

ABSTRACT

THE CONCEPT OF POWER IN ELITE AND PLURALIST THEORIES

This article analyses and compares the concept of power in elite and pluralist theories, particularly the work of Michels and that of the pluralists Lindblom and Woodhouse, with the aim of considering how power is interpreted within these theories. While elite theories emphasise the central role of the elite in shaping political change, pluralist theories oppose elite theories and do not attribute such a significant role to the elite. A comparison of elite and pluralist views on the issue of power consolidation, however, shows a basic assumption underlying the two bodies of work: for both, power is concentrated in the hands of the ruling elite, which is stable and which is slowly renewed with new members. Via direct or indirect assimilation, the ruling elite absorbs those connected with strategic state resources (military, economic, and so forth), and maintains its integrity and unity by, for instance, integrating opponents into state bureaucracy structures, or through the use of force, or assimilation or the creation of internal closure via internal rotation. Those not belonging to the elite – poor, marginal actors – are disconnected from the realisation of their interests.

Sociologijos katedra
Socialinių mokslų fakultetas
Vytauto Didžiojo universitetas
Donelaičio g. 52-309, 44244, Kaunas
El. paštas: R.Mazgelyte@smf.vdu.lt